

Csejtei Dezső

A kereszténység mint próbatétel

Kierkegaard szerint Isten alakjában voltaképpen önmagunk legfőbb ítélőszéke elé kerülünk

Gyermekkoromban a kisdiákot még nem „felszólították”, hanem „kihívták” felelni. Vagyis nem a helyén, hanem az osztály színe előtt kellett számot adnia felkészültségéről. Még ma is érzem idegeimben azt az izgalmat, feszült várakozást, amely az osztály elé való kiszóllíttatást előzte meg.

Nos, ilyen kiszóllíttatás jut osztályrészül a dán filozófus, Sörén Kierkegaard szerint a hívő embernek is. Csakhogy ebben az esetben már nem arról van szó, hogy tanára és az osztály színe előtt adjon számot tudásáról, hanem arról, hogy Isten színe előtt adjon számot önmagáról. S nemcsak arról, hogy mit tett, hanem legfőképpen arról, hogy mivé tette önmagát. E kiszóllíttatás elől pedig még kevésbé lehet elbújni, mint a felelés elől.

Őseredeti és modern

Kierkegaard a XIX. század kimagasló gondolkodója volt. Azé a századé, amelyet Heidegger – a közvélekedéssel jócskán szembefordulva – „az újkor minden eddiginél sötétebb évszázadának” nevezett. Vajon miért ez a megnevezés? Talán azért, mert ez az évszázad vetette meg az alapját mindannak, ami igazán csak a XXI. században kezd beérni; ekkor indult meg az ember minden transzcendenciától megfosztott, munkavégző, illetve fogyasztó állattá züllesztése, akinek legfőbb feladata, hogy – a pusztulás terhe mellett – életben tartsa és tovább működtesse azt a szörnyűséges, lélektelen gépezetet, amit modern technikai világcivilizációnak nevezünk. S ez a század volt az, amely – Nietzsche megfogalmazása szerint – minden túlnani, „mögöttes” világ megdöntésével valójában ezt a világot is megdöntötte, amennyiben a korábbi évszázadokat mozgató, alapvető történelmi és társadalmi célkitűzések helyébe tetszetősen hangzó, ám valójában megvalósíthatatlan, ezért hazug célokat állított.

Kierkegaard világosan látta, hogy a XIX. század a keresztény vallást is új, korábban soha nem látott kihívásokkal szembesíti. Látta, hogy legnagyobb filozófiai ellenfele, Hegel rendszere voltaképpen megszünteti a vallást azzal, hogy a hitet az észben, a vallást pedig a filozófiában oldja fel. Azt is látta, hogy a romantika vallásfelfogása, az ész túlságos megerősödésétől való félelmében, vizenyős érzületvallásba torkollik. S végül látta, hogy a hegeli filozófiával való szembefordulás – Feuerbach gondolkodásában – úgyszintén a vallás hagyományos formájának megszüntetéséhez vezet.

S Kierkegaard e komor kihívásokra feelve olyan alternatívát nyújt, amelynek legfőbb varázsa, hogy egyszerre őseredeti és modern. Egyrészt újból előveszi és élére állítja teszi fel a kereszténység ősrégi kérdését: mit is jelent valójában Isten színe előtt létezni? Másrészt viszont a modern individuum helyzetét is átgondolva ugyanezt a kérdést másképp is felteszi: mit jelent a saját Isten, az én Istenem színe előtt létezni? Ebben a konstrukcióban egyszerre van jelen az eredeti őselmény – Isten mint objektív, abszolút hatalom a hívő ember előtt –, valamint az a modern életérzés, hogy Isten valójában saját személyiségünk legbensőbb lényege, szubjektív abszolút hatalom. Ennek a két oldalnak az összhangja teszi Kierkegaard kereszténység-felfogását egyszerre vonzóvá s egyben embert próbáló feladattá. S ezt a gondolatot fogalmazza meg a kereszténység kapcsán Simmel is, meglehetősen épp Kierkegaard hatására: „A lélek önmagáért érzett abszolút felelősségében, abban, ahogy Isten előtt pörén jelenik meg – mégpedig az élet minden egyes órájában – látom én a kereszténység legmélyebb meta-etikus magvát.”

Saját képünkre és hasonlatosságunkra

Miért jelent mindez roppant komoly próbatételt a hívő ember számára? Kierkegaard bölcseletében alapvető szerepet játszik az a felismerés, hogy az ember eredendően választó, lehetőségek előtt álló lény; ám ezzel szükségképpen együtt jár az, hogy nemcsak választ a lehetőségek közül, hanem szakadatlanul el is mulasztja azokat. Hiszen egyáltalában véve csak úgy választhatok a lehetőségeim közül – vagy éppenséggel úgy teremthetem a saját lehetőségeimet –, hogy másokat meg mindig szükségképpen elhagyok, elmulasztok.

Mi jelenti akkor számomra a legfőbb lehetőséget? Az, hogy önmagammá válhatok, önmagammá lehetek – nem a magányosság értelmében, hanem abban az értelemben, hogy a lehető legjobbat, a tökéletest, az abszolútát hozzam ki magamból – igen, hogy önmagamban és önmagamból megteremtsem azt, amit legjobb énemnek, önnönmagam Istenének lehetne nevezni. Vagyis a dán gondolkodó van olyan merész, hogy olyan álláspontot fogad el, amely igen közel – ugyanakkor végtelenül is távol – van Feuerbach nézetétől, aki azt vallja, hogy az ember a maga isteneit saját képére és hasonlatosságára teremti. Kierkegaard úgy véli, a személyes Isten valójában nem más, mint az egyén saját, személyes tökéletessége lehetőségének, ígéretének kivetítése egy olyan legfőbb lénybe, aki ugyanakkor szakadatlanul ítélkezik fölötte. Azt állítja, nem az jelenti az elviselhetetlen terhet, hogy tudomásom van a tökéletességről, hanem az, hogy tudok saját tökéletességem lehetőségéről, amely lehetőség mindazonáltal beváltatlanul és beválthatatlanul lebeg fölöttem, hiszen én mindig is – és mindörökké – konkrét egyedi lehetőségek közül választó, esendő lény vagyok. A kereszténység tehát, Kierkegaard értelmezésében, abban követeli meg a maximumot az embertől, hogy őt mindig, szigorúan véve, életének minden egyes pillanatában „kihívja”, kiszólítja önnön Istene, önmaga személyre szabott tökéletességének színe elé, s azzal szembesíti, amivé egyfelől mindig is válhatna, sőt kellene válnia, másfelől viszont amivé maradéktalanul sohasem válhat. Isten alakjában így voltaképpen saját magam legfőbb ítélőszéke elé kerülök, amely elől nincs menekvés, hiszen saját magam elől bújhatok el a legkevésbé.

A legnagyobb próbatétel

Ebben a felfogásban háttérbe szorul, s végeredményben jelentéktelenné zsugorodik mindaz, ami a hagyományos értelemben véve a vallás világához tartozik: nincs templom – vagyis nincs megszentelt hely –, nincs vallási közösség, nincs lekipásztor, nincs vallási tanrendszer, hanem egyes-egyedül az ember van, a maga végtelen magányában Istene – az ő Istene – színe előtt. Ezért nevezhető Kierkegaard vallásossága, kereszténység-felfogása a lehető legnagyobb emberi próbatételnek, mivel az embert – Isten közvetítésével – legvégső soron önmagával, önnön legjobb mivoltával – szembesíti. Olyan személyre szabott kereszténység ez, amely általánossá sohasem tehető, egyházi közösséggé sohasem szervezhető, hiszen a végsőkéig személyre szabott. E felfogásban szintúgy háttérbe szorulnak a vallás vigaszt hozó, segítő elemei, helyette inkább a szakadatlan önvizsgálat kerül előtérbe. Mindamellet ez a megközelítés mégsem tekinthető aszketikusnak; az embert „mindössze” annak végiggondolására hívja fel, hogy élete minden órájában megtett-e minden tőle telhetőt azért, hogy önmaga, önnön mivoltának lehető legjobb megvalósulása lehessen.

Ezt a radikális megközelítést támasztja alá Kierkegaard sajátos hitfelfogása is. A dán gondolkodó világosan látja, hogy az autonóm ész egyre nagyobb területeket szakít ki a világból azért, hogy azt racionálisan magyarázza, s ezért nem is törekszik ész és hit harmonikus összeegyeztetésére. Épp fordítva, a minőségi hit megszületésének lehetőségét abban látja, hogy az ember egyrészt a legmesszebbmenőkig elfogadja az ész diktátumait – másként fogalmazva az ember kövessen el mindent azért, hogy a rációt a saját végső határáig hajtsa –, másrészt ezzel a hitet teljességgel

kivonja az ész „ítélőszéke” alól. Ennélfogva a keresztény ember hitét paradox, abszurd hitnek tekinti, amelyet észszel semmiképp sem lehet alátámasztani. Ugyanakkor ez a hit – épp azért, mert minden racionális igazolhatóság kicsúszik alóla – természetét tekintve mélyen bizonytalan hit is egyúttal, tehát egyáltalán nem illeti meg a hit bizonyossága, hanem erejét, tüzét pontosan az adja, hogy mekkora bizonytalanságot képes legyőzni. Ennek a paradox, bizonytalanságból fakadó hitnek az alaptípusát a bibliai Ábrahám alakjában pillantja meg, akinek történetét radikálisan újraértelmezi. S a dán gondolkodó spanyol „testvére”, Unamuno e paradox hit fényében fürdeti meg Sanchót, Don Quijote hűségese fegyverhordozóját, aki egyrészt mindig kételkedik ura ép elméjében, másrészt viszont mindig magával ragadja őt gazdája nemes örülete, s ez viszi bele újabb és újabb kalandokba, az ésszerű belátáson túlnyúló hit kalandjaiba.

Kierkegaard minőségi kereszténysége olyan hihetetlenül magasra állította a hívő ember előtt a mércét, hogy annak úgyszólván lehetetlenség megfelelni. Azonban meglehet, a dán gondolkodó ezzel a programmal nem is annak konkrét megvalósítását akarta, hanem inkább azt, hogy a minőségi kereszténység látomása – intésként – állandóan ott lebegjen a hívő ember előtt, emlékeztetvén arra, hogy Isten képmására és hasonlatosságára teremtetni nem kegy és érdem, hanem irtóztatóan nehéz, embert próbáló feladat.

S karácsony eljövetelekor mondhatjuk: Kierkegaard szemében az ember olyan gyertya, amely az égig magasodik, s amelynek imbolygó fénye ott fenn egy esendő földi egzisztenciára hull vissza.

A szerző filozófiatörténész, egyetemi tanár

Forrás: Magyar Nemzet – Vélemény, 2011. 12. 24